

Analyzing the Components and Dimensions of Iran's Strategic Depth in West Asia

Majid Dehghanian

PhD Student in Political Geography, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

Email: majid.dehghanian@modares.ac.ir

 0009-0006-6529-5593

Ebrahim Rumina

Corresponding Author: Associate Professor of Political Geography, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

Email: e.rumina@modares.ac.ir

 0000-0002-5372-9677

Mohammadreza Hafeznia

Professor of Political Geography, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

Email: hafezn_m@modares.ac.ir

 0000-0003-1099-6529

Mostafa Ghaderi Hajat

Associate Professor of Political Geography, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

Email: m.ghaderihajat@modares.ac.ir

 0000-0003-2012-7394

Abstract

Introduction: Strategic depth, as a multidimensional concept, plays a pivotal role in formulating and implementing the foreign policies of states. This concept, encompassing geographical, military, economic, cultural, and political dimensions, enables governments to analyze the international environment, identify threats and opportunities, and adopt appropriate strategies to safeguard and advance their national interests.

However, a critical question arises: What are the precise characteristics and components of this concept? Specifically, what roles do economic, cultural, and technological factors play in shaping strategic depth? A review of relevant literature reveals that while various studies have addressed different aspects of strategic depth, the predominant discourse still revolves around military considerations. Focusing on this concept—particularly through a traditional lens, as seen during the colonial era or the Cold War—may prove counterproductive, potentially exacerbating tensions and even lacking practical efficacy. Thus, it is imperative to recalibrate the dimensions of strategic depth in the contemporary era, aligning them with current spatiotemporal complexities and evolving geopolitical realities. This necessitates a shift from an overemphasis on hard power (military and territorial dominance) toward a more balanced integration of economic influence, technological innovation, cultural outreach, and diplomatic

agility—elements that increasingly define strategic advantage in today's interconnected world.

In this context, Iran's geopolitical position in West Asia has gained particular significance given ongoing regional and international developments. With its extensive borders with neighboring countries, abundant energy resources, and influential historical-cultural legacy, Iran seeks to enhance its strategic depth in the region. Nation-states consider the expansion of spatial domains and strategic points within their peripheral spheres as one of the most crucial spatial requirements for developing security frameworks based on strategic factors. Iran regards portions of West Asia as constituting its strategic depth. Research Question: This introduction leads us to the following questions: What are the dimensions and components of Iran's strategic depth in West Asia, and what position does each of these components hold? More specifically, how do economic, cultural, and political components contribute to deepening Iran's strategic depth in this region?

Results and discussion: This study presents a new definition of the concept of strategic depth and identifies its components in two categories: hardware and software. The hardware components include: economic relations with countries, military and defense power, scientific and technological power, presence in space and satellite technology, geopolitical position, transit position, geographical location, and control over strategic straits. The software components consist of: culture and cultural capacities, language, art, participation in regional and global alliances and treaties, religion and ideology, and universal discourse.

Subsequently, considering these 14 components, a questionnaire was prepared and experts were surveyed about the position of each component in West Asia. The results ultimately showed that: the greatest impact on Iran's strategic depth in West Asia and the Eastern Mediterranean relates to geo-economic capacities and economic relations (4.00), military and defense power (3.97), and scientific and technological power (3.94). The least impact was associated with language (2.00), culture and cultural capacities (2.91), and universal discourses (2.91).

In today's world, the concept of strategic depth has become one of the most pivotal subjects in national security and foreign policy. Given rapid geopolitical transformations and emerging threats, there is an urgent need for an updated definition and application of strategic depth. This study proposes a novel definition by examining 14 critical components (geographical, economic, military, human, cultural, and technological dimensions). (Accordingly, the author's proposed definition is: "A geographical sphere that, through controlling processes and harnessing existing capacities within it, guarantees the survival and security of a nation's vital material and immaterial values."

Conclusion: Based on the research findings and with emphasis on Iran's strategic depth in West Asia, it can be concluded that under current conditions, geo-economic factors, military power, and scientific-technological capabilities play decisive roles in enhancing Iran's strategic

depth in the region. While the diminished importance of discourse and cultural/linguistic capacities might initially appear contradictory to the nature of Iran's foreign policy - which is fundamentally based on Islamic Revolutionary discourse and religious orientation - it is crucial to note that this relative decline does not necessarily imply neglecting these components.

In reality, Iran can leverage its cultural and religious assets, particularly among Muslim communities in the region, to strengthen its strategic depth. However, to maximize impact, these traditional soft power elements must be synergistically combined with modern instruments of power, particularly economic and technological capabilities. This integrated approach would allow Iran to maintain its ideological distinctiveness while effectively navigating contemporary geopolitical realities in West Asia. Iran has successfully expanded its regional influence by leveraging the discourse of the Islamic Revolution and supporting resistance movements. However, to consolidate this influence, it must strengthen its economic foundations and scientific-technological capabilities. Simultaneously, the importance of cultural diplomacy and the use of soft power instruments should not be overlooked. Ultimately, a strategic integration of hard and soft power components—while remaining anchored in the values and ideals of the Islamic Revolution—will enable Iran to develop more comprehensive strategies. This approach will allow Iran to extend its sphere of influence across West Asia while safeguarding its national interests and ideological aspirations.

Keywords: Strategic depth, geopolitics, Iran, West Asia

E-ISSN: 2588-6541 / Center for Strategic Research / Quarterly of Foreign Relations
Quarterly of Foreign Relations is licensed under a Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International License.

doi 10.22034/fr.2025.476855.1579

تبیین مؤلفه‌ها و ابعاد عمق استراتژیک ایران در غرب آسیا

مجید دهقانیان

دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

Email: majid.dehghanian@modares.ac.ir 0009-0006-6529-5593

ابراهیم رومینا

نویسنده مسئول، دانشیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

Email: e.rumina@modares.ac.ir 0000-0002-5372-9677

محمدرضا حافظنیا

استاد جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

Email: hafezn_m@modares.ac.ir 0000-0003-1099-6529

مصطفی قادری حاجت

استادیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

Email: m.ghaderihajat@modares.ac.ir 0000-0003-2012-7394

چکیده

هدف این پژوهش، تبیین مؤلفه‌ها و ابعاد عمق استراتژیک ایران در غرب آسیا و ارتباط آن با سیاست خارجی است. سؤال اصلی پژوهش این است که مؤلفه‌های کلیدی عمق استراتژیک ایران در غرب آسیا کدامند و چگونه بر سیاست خارجی این کشور تأثیر می‌گذارند؟ عمق استراتژیک، به‌عنوان یکی از مفاهیم کلیدی در مطالعات ژئوپلیتیکی و روابط بین‌الملل، به ظرفیت‌ها و امکاناتی اشاره دارد که یک کشور در محیط داخلی و بین‌المللی به‌منظور حفاظت از منافع ملی خود و در راستای تضمین امنیت ملی به‌کار می‌گیرد. در این پژوهش، با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و گردآوری داده‌ها از طریق منابع اسنادی و نظرسنجی از خبرگان، ۱۴ مؤلفه کلیدی عمق استراتژیک شناسایی و اولویت‌بندی شدند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که از دیدگاه اعضای هیئت‌علمی، مؤلفه‌های ژئواکونومیک و مناسبات اقتصادی، قدرت نظامی و دفاعی و قدرت علمی و فناورانه، بیشترین تأثیر را در عمق استراتژیک ایران در منطقه غرب آسیا و شرق مدیترانه دارند. همچنین یافته‌ها نشان داد که در شرایط کنونی، عوامل ژئواکونومیک، قدرت نظامی و علمی-فناورانه، نقش تعیین‌کننده‌ای در تعمیق عمق استراتژیک ایران در این منطقه ایفا می‌کنند.

کلیدواژه‌ها: عمق استراتژیک، ژئوپلیتیک، ایران، غرب آسیا

مقدمه و بیان مسئله

عمق استراتژیک، به‌عنوان یک مفهوم چندبعدی، نقش محوری در تدوین و اجرای سیاست خارجی کشورها ایفا می‌کند. این مفهوم، که دربرگیرنده ابعاد جغرافیایی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی است، به دولت‌ها امکان می‌دهد تا با تحلیل محیط بین‌المللی و شناسایی تهدیدات و فرصت‌ها، راهبردهای مناسبی را برای حفظ و ارتقای منافع ملی خود اتخاذ کنند. در واقع یکی از مسائل اساسی که نقش مهمی در قدرت ملی، جایگاه و منزلت ژئوپلیتیکی و درنهایت سرنوشت نهایی کشور دارد، مفهوم عمق استراتژیک است. در جهان کنونی که رقابت و تعامل میان بازیگران سیاسی - فضایی و اقتصادی برای حفظ و ارتقای منافع ملی، برقراری امنیت، بهره‌گیری از فرصت‌ها، به جهت بالا بردن سطح رفاه و برخورداری از امتیازات از اولویت بالایی برخوردار است، نیازمند سیاست‌گذاری دقیق و اتخاذ استراتژی جامع و هدفمند در عرصه سیاست خارجی هستیم. در واقع استراتژی‌های قدرت‌های بزرگ در مناطق ژئوپلیتیکی جهان تابع متغیرهای مختلفی است.

این قدرت‌ها به دنبال پایداری و حفظ برتری بوده و این روش را به‌واسطه ابزارهای مختلفی اعمال می‌نمایند (Romina & Bidar, 2018: 1). در عرصه روابط بین‌الملل کشورها بر اساس ظرفیت‌های اعمال قدرت، به گسترش حوزه نفوذ و افزایش نقش در منطقه یا مناطق پیرامونی خود علاقه‌مند هستند (Pourahmad, 2009: 197).

ایران با برخورداری از موقعیت ژئوپلیتیکی ممتاز در غرب آسیا، مرزهای گسترده، منابع انرژی غنی و پیشینه تاریخی و فرهنگی قوی، همواره به دنبال تعمیق عمق استراتژیک خود در منطقه بوده است. در ادبیات روابط بین‌الملل، عمق استراتژیک اگرچه ریشه در مفاهیم نظامی دارد؛ اما امروزه به مفهومی جامع‌تر توسعه یافته که علاوه بر ابعاد امنیتی-نظامی، مؤلفه‌های اقتصادی، فرهنگی و سیاسی را نیز در برمی‌گیرد (Cropsey, 2014). کشورها به‌ویژه قدرت‌های منطقه‌ای، عمق بخشیدن به حوزه‌های استراتژیک پیرامونی را به‌عنوان یکی از الزامات اساسی سیاست خارجی خود در نظر می‌گیرند. برای ایران نیز این موضوع از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. ایران از طریق بهره‌گیری از اشتراکات فرهنگی و تاریخی، حضور فعال در بازارهای انرژی و سرمایه‌گذاری در پروژه‌های زیربنایی منطقه‌ای، در پی تقویت نفوذ خود در غرب آسیا است. با این حال، ماهیت عمق استراتژیک در عصر حاضر دچار تحول شده است. اگرچه رویکردهای سنتی مبتنی بر عوامل نظامی و امنیتی هنوز جایگاه خود را حفظ کرده‌اند؛

اما امروزه هماهنگ‌سازی این مفهوم با شرایط پیچیده بین‌المللی و مؤلفه‌های نوین قدرت ضروری به نظر می‌رسد.

همان‌گونه که فریدمن اشاره کرده است (Friedman, 2020) آثار عمق استراتژیک معمولاً در بلندمدت آشکار می‌شود و از همین‌رو دارای اهمیت حیاتی است. به‌طور کلی، یکی از موضوعات حیاتی برای هر کشوری، توجه به عمق استراتژیک است؛ اما سؤال این است که این مفهوم چه ویژگی‌ها و مؤلفه‌های دقیقی دارد؟ ابعاد و مؤلفه‌های عمق استراتژیک ایران در غرب آسیا کدامند؟ هر یک از این مؤلفه‌ها چه وزنی در تقویت موقعیت ایران دارند؟ و چگونه مؤلفه‌های اقتصادی، فرهنگی و سیاسی می‌توانند به تعمیق عمق استراتژیک ایران در منطقه کمک کنند؟ پاسخ به این پرسش‌ها، هدف اصلی این مطالعه را تشکیل می‌دهد.

این پژوهش نظری با روش آمیخته انجام شده و داده‌ها از منابع اسنادی و کتابخانه‌ای جمع‌آوری گردید. پس از شناسایی ۱۴ مؤلفه کلیدی عمق استراتژیک، این موارد در اختیار خبرگان قرار گرفت تا مهم‌ترین آن‌ها مشخص شود. یافته‌های تحقیق با اولویت‌بندی مؤلفه‌های عمق استراتژیک ایران در غرب آسیا، به درک بهتر چالش‌ها و فرصت‌های سیاست خارجی کشور کمک می‌کند.

۱. پیشینه پژوهش

جدول ۱: مطالعات اخیر مرتبط با پژوهش

نوع اثر	عنوان اثر	سال انتشار	نویسنده
کتاب	STRATEGIC DEPTH: TURKEY'S INTERNATIONAL POSITION	2001	Ahmet Davutoğlu
نویسنده در این کتاب و در سه بخش، به ترتیب چهارچوب مفهومی و تاریخی، مؤلفه‌های قدرت و طراحی راهبردی، موقعیت ترکیه در صحنه جهانی و سیاست‌های ترکیه در جغرافیای سیاسی را بررسی می‌کند و در نهایت مدل خود را معرفی می‌کند.			
مقاله	Strategic Depth or Hegemonic Depth? A Critical Realist Analysis of Turkey's Position in the World System	2012	Faruk Yalvaç
نویسنده در این مقاله تلاش دارد یک تحلیل واقع‌گرایانه انتقادی از مفهوم «عمق استراتژیک» ارائه دهد که بر تفکر ژئوپلیتیکی استوار شده است. نویسنده در این مقاله به مفهوم عمق هم‌مونی هم اشاره می‌کند و تفاوت آن را با مفهوم عمق استراتژیک بیان می‌کند.			

نویسنده	سال انتشار	عنوان اثر	نوع اثر
Robert Mason	2021	Strategic Depth Through Enclaves: Iran, Syria, and Hezbollah	مقاله
نویسنده در این مقاله روابط دوجانبه ایران با دولت سوریه اسد و حزب‌الله را در چهارچوب محور مقاومت، به‌عنوان هدف سپاه پاسداران انقلاب اسلامی برای افزایش عمق استراتژیک خود در سوریه پس از شروع درگیری در سال ۲۰۱۱، مورد نقد قرار داده است.			
ناصر پورحسن	۱۳۹۶	تکوین عمق راهبردی هوشمند جمهوری اسلامی ایران در خاورمیانه	مقاله
این مقاله تحلیلی نشان می‌دهد که عمق راهبردی ایران در حال تحول از حالت نرم به هوشمند است. نویسنده معتقد است این عمق راهبردی هوشمند تلفیقی از قدرت نرم و هوشمند است که در عراق محقق شده و در سوریه و یمن در حال آزمایش است.			
محمد ابراهیمی	۱۴۰۱	تأثیر امنیت هستی‌شناختی ج.ا.ایران بر عمق استراتژیک آن در غرب آسیا (۲۰۱۱-۲۰۲۲)	رساله دکتری
این پژوهش رابطه «امنیت هستی‌شناسانه» و «عمق استراتژیک» ایران را بررسی کرده است. تحلیل‌ها نشان می‌دهد تهدیدات منطقه‌ای موجب تقویت عمق استراتژیک ایران شده‌اند.			
هنری کیسینجر	۲۰۱۴	نظم جهانی	کتاب
در این کتاب، کیسینجر به تحلیل تاریخی و تئوریک نظم جهانی و نقش قدرتهای بزرگ در آن می‌پردازد. او در تحلیل‌های خود به مفاهیم عمق استراتژیک و تعادل قدرت توجه ویژه‌ای دارد.			

مطالعه موارد ذکر شده کمک کرد تا بتوان نسبت به موضوع و مفهوم عمق استراتژیک اطلاعات پیدا کرد؛ اما آنچه برای پژوهشگر روشن نشد این بود که به‌جز مؤلفه‌های نظامی، چه مؤلفه‌های دیگری در تعمیق شناخت مفهوم عمق استراتژیک وجود دارد؟ و اینکه این مؤلفه‌ها چه رتبه و جایگاهی از منظر نخبگان خواهند داشت؟

۲. چهارچوب نظری

در علوم نظامی، عمق استراتژیک در ابتدایی‌ترین تعریف خود به فاصله میان خطوط پیشروی دشمن و نقاط حساس اقتصادی و سیاسی یک کشور اشاره دارد (Easton, 2013). این مفهوم همچنان برای سیاست‌گذاران و فرماندهان نظامی از اهمیت راهبردی برخوردار است.

«استون» در تحلیل خود تأکید می‌کند که عمق استراتژیک بیانگر توانمندی‌های جغرافیایی و موقعیت‌سنجی دفاعی یک کشور است. بر این اساس، کشورهای با گستردگی سرزمینی بیشتر، قادرند در مواجهه با تهاجمات، مقاومت مؤثرتری نشان دهند و زمان کافی برای واکنش‌های راهبردی داشته باشند (Stone, 2015).

از دیدگاه هارکاو (Harkavy, 2001)، این مفهوم عمدتاً به ابعاد دفاعی مرتبط است و شامل فاصله میان خطوط مقدم جبهه‌ها تا مراکز حیاتی مانند پایتخت، شهرهای بزرگ، مناطق صنعتی و مراکز تولیدات نظامی می‌شود.

کروپسی (Cropsey, 2014) در تحلیل خود به‌ویژه در مورد رژیم صهیونیستی، عمق استراتژیک را به‌عنوان ضرورت وجود فاصله فیزیکی ایمن بین تهدیدات و نقاط حساس حیاتی تعریف می‌کند. توانمندی‌های نظامی مانند دارا بودن موشک‌های دوربرد و موقعیت‌های استراتژیک برای پرتاب آن‌ها نیز از مؤلفه‌های مهم ایجاد عمق استراتژیک محسوب می‌شوند (Easton, 2013).

درباره نظریات مرتبط با مفهوم عمق استراتژیک می‌توان از نظریه‌های زیادی نام برد؛ اما در این پژوهش مبنا، نظریه زیر هست:

۲-۱. نظریه عمق استراتژیک احمد داوود اوغلو

«احمد داوود اوغلو»، نظریه‌پرداز دکتربزرگ «عمق استراتژیک»، بر غنای هویتی ترکیه تأکید داشت و در مقابل دیدگاه ساموئل هانتینگتون که ترکیه را کشوری «چندپاره» می‌دانست، استدلال کرد این چندگانگی هویتی یک دارایی استراتژیک است. او معتقد بود ترکیه باید از هویت‌های متنوع مسلمان، عثمانی، اروپایی و آسیای میانه‌ای خود بهره‌برداری کند (Davutoğlu, 2001).

اوغلو ترکیه را تنها کشوری می‌دانست که می‌تواند هم‌زمان با دمشق، اورشلیم، تهران و واشینگتن گفت‌وگو کند و نقش میانجی منطقه‌ای و جهانی ایفا نماید. بر این اساس، ترکیه در دهه اول قرن ۲۱، به جای رویکرد واکنشی، از هویت چندوجهی خود برای حل چالش‌های جهانی استفاده کرد (Kaya:2020).

جدول ۲: نظریه پردازان مفهوم عمق استراتژیک

نظریه پرداز	نظریه / ایده کلیدی	تأثیر بر مفهوم عمق استراتژیک
کلاوزویتس	اهمیت فضای جغرافیایی در جنگ	پایه‌گذاری ایده عمق استراتژیک به‌عنوان فضای دفاعی
مکیندر	نظریه هارتلند (قلب زمین)	تأکید بر اهمیت کنترل سرزمین‌های داخلی اوراسیا برای قدرت جهانی
اسپایکمن	نظریه ریملند (حاشیه زمین)	تأکید بر اهمیت کنترل مناطق حاشیه‌ای اوراسیا برای قدرت جهانی
لاکست	ژئوپلیتیک انتقادی	تأکید بر ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی عمق استراتژیک
داوود اوغلو	نظریه عمق استراتژیک در سیاست خارجی	تأکید بر گسترش نفوذ استراتژیک در مناطق پیرامونی
کیسینجر	تعادل قدرت	تأکید بر مفاهیم عمق استراتژیک و تعادل قدرت در تحلیل‌های روابط بین‌الملل

منبع: نگارندگان

۳. یافته‌های پژوهش

مفهوم «عمق استراتژیک» یک موضوع ژئوپلیتیکی است که تأثیر سیاست، قدرت و جغرافیا را در خود جای داده و به‌عنوان عاملی کلیدی در دفاع و گسترش قدرت کشورها شناخته می‌شود. دولت‌ها همواره سعی دارند از عمق استراتژیک خود برای حفاظت از منافع اقتصادی، سیاسی و جمعیتی خود دفاع کنند و آن را توسعه دهند. این مفهوم پایه‌گذار سیاست‌های دفاعی و خارجی کشورهای بزرگ بوده و محرکی برای رویدادهای مهم تاریخی است (Weidokai, 2018). عمق استراتژیک به منافع ملی مربوط است و ویژگی‌های جغرافیایی می‌تواند زیرساخت این منافع به شمار آید (Hafeznia, 2006:120).

۳-۱. مؤلفه‌ها و ابزارهای عمق استراتژیک

در روابط بین‌الملل و سیاست خارجی، کشورها به روش‌های مختلف تلاش می‌کنند بر دیگر جوامع تأثیر بگذارند (Altiami Nia, 2016:174). احمد داوود اوغلو، نظریه‌پرداز ترکیه‌ای، عمق استراتژیک را به‌عنوان نتیجه‌ای از عوامل وابسته به ژئوپلیتیک می‌داند

و این دکتترین را بر اساس تاریخ و جغرافیا فراتر از مرزهای ترکیه بنا می‌کند. او معتقد است که عوامل ژئواکونومیک، ژئواستراتژیک، ژئوکالچری و غیره در شکل‌گیری عمق استراتژیک یک کشور اهمیت دارند (Oghlu, 2012). عوامل مؤثر بر تأثیرگذاری بر دیگر جوامع را می‌توان به دو دسته مؤلفه‌های نرم‌افزاری و سخت‌افزاری تقسیم کرد. در ادامه به بررسی مؤلفه‌های نرم‌افزاری می‌پردازیم.

۳-۱-۱. مؤلفه‌های نرم‌افزاری

❖ زبان

زبان، به‌عنوان ابزار اصلی ارتباطی، نقش کلیدی در درک مناسبات بین‌المللی و تجلی قدرت و سلطه ایفا می‌کند و رکن اصلی خودشناسی ملی است (Badi'i Azandahi & Golshan, 2005). در سیاست، زبان به‌عنوان ابزاری برای بسیج اجتماعی و ایجاد هویت و وفاداری است (Shohami, 2006). زبان دیپلماتیک، هنر انتقال مؤثر پیام است و به‌طور خاص، باید به‌صورت متقاعدکننده و بدون به‌کارگیری موارد غیرضروری باشد (Tsvetkova, 2017). این مفهوم نشان می‌دهد که زبان بخشی از فرهنگ است و با ارزش‌ها و باورهای افراد پیوندی عمیق دارد (De Vera, 2022). در این راستا، زبان می‌تواند یکی از عناصر قدرت برای کشورهای مختلف باشد، به‌ویژه از طریق آموزش و گسترش خود در دیگر کشورها (عادل، ۱۳۹۸).

امروزه نفوذ زبانی به‌ویژه در قدرت‌های بزرگ و پیشرفته اهمیت پیدا کرده است. برای مثال، دبیر دائمی فرهنگستان فرانسه نسبت به تهدید «هیولاهای زبانی» و تأثیر منفی آن‌ها بر زبان فرانسوی هشدار داده و تأکید کرده که زبان و فرهنگ به یکدیگر وابسته‌اند و باید در برابر این تهدیدات ایستادگی کرد (Salary, 2022).

❖ ایدئولوژی و مذهب

دین‌شناسان و متفکرانی چون «الیاده و کنیگ» بر این نکته تأکید دارند که زندگی بشری همیشه تحت تأثیر تجربه‌های دینی بوده است. ایدئولوژی می‌تواند به باورهای نظام‌مند درباره سیاست و اندیشه‌های نظری و عملی مرتبط باشد (Halliday, 2005: 196). مک‌کوبین اوز بیان می‌کند که استراتژی می‌تواند گفت‌وگویی مداوم بین سیاست و عوامل دیگری مانند فرهنگ، مذهب و اقتصاد ایجاد کند (Lucius, 2012: 66). مذهب نیز در تعیین مرزهای جغرافیایی و تأثیر بر ثبات سیاسی کشورها نقش داشته و به نظر می‌رسد که در قرن بیستم مجدداً به ژئوپلیتیک بازگشته است (Ahmadi, 2010).

مذهب، به‌عنوان نیرویی مؤثر در هدایت رفتار انسانی، باید در عرصه سیاست و امنیت ملی مورد توجه قرار گیرد (Elshtain, 2004). ایدئولوژی نه‌تنها به‌عنوان نیروی محرک عمل سیاسی، بلکه به‌عنوان راهنمایی برای تفسیر واقعیت‌ها در هر کشوری برای ارتقای قدرت ملی ضروری است (Kamalaara, 2021). منافع ملی اساس سیاست خارجی کشورها است و درک این منافع نیازمند توجه به شاخص‌های ژئوپلیتیکی، فرهنگی و تاریخی است. عمق استراتژیک از منظر شعاع نفوذ و سطح تأثیرگذاری بررسی می‌شود؛ هرچه این دو باهم قوی‌تر باشند، تأثیر کشور در حوزه‌های مختلف بیشتر خواهد بود (Motaghi, 2021).

عمق استراتژیک یک کشور را می‌توان از دو منظر کلیدی تحلیل کرد: شعاع تأثیر (گستره جغرافیایی نفوذ) و سطح نفوذ (عمق تأثیرگذاری بر بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی) (Kazemi, 2012). این مفهوم دارای دو وجه اساسی است؛ وجه سلبی شامل اقدامات دفاعی و امنیتی می‌شود، درحالی‌که وجه ایجابی بر تقویت روابط از طریق اشتراکات فرهنگی و ارزشی تأکید دارد. در این میان، ارزش‌های دینی به‌عنوان بستری برای ایجاد هویت مشترک و تقویت عمق استراتژیک عمل می‌کنند (Coyer, 2023). این چهارچوب تحلیلی نشان می‌دهد که عمق استراتژیک صرفاً به ابعاد نظامی محدود نبوده و شامل مؤلفه‌های فرهنگی-هویت‌ی نیز می‌شود که نقش تعیین‌کننده‌ای در افزایش نفوذ راهبردی کشورها ایفا می‌کنند.

❖ گفتمان جهان‌شمول

مفهوم گفتمان در دهه ۱۹۵۰ در علوم اجتماعی مطرح شد و توسط اندیشمندانی مانند بنونیست، فوکو، ون دایک و دیگران بسط یافت (Farhani, 2003:60-62). فرکلاف گفتمان را ترکیبی از عمل اجتماعی و متون می‌داند، درحالی‌که ون دایک بر پیچیدگی و چندوجهی بودن آن تأکید دارد (Mirfakhraei, 2004). این تنوع تعاریف ناشی از کاربرد گسترده گفتمان در رشته‌های مختلف است (Guardado, 2018:24). در عرصه بین‌الملل، گفتمان ابزاری برای مشروعیت‌بخشیدن به سیاست‌ها است. آمریکا با گفتمان‌سازی، اقدامات خود را مثبت و رقبا را منفی تصویر می‌کند (GRipley:2017). انقلاب‌ها نیز گفتمان‌های جدیدی خلق می‌کنند، مانند گفتمان مردم‌سالاری پس از انقلاب فرانسه یا گفتمان سوسیالیستی انقلاب اکتبر (Ayubi, 2001:84).

گفتمان جهان‌شمول وقتی با قدرت مادی ترکیب شود، به ابزاری برای نفوذ ژئوپلیتیک تبدیل می‌شود. کشورهای صاحب گفتمان مسلط می‌توانند ساختارهای

قدرت جهانی را شکل دهند. بنابراین، گفتمان جهان‌شمول به‌عنوان یکی از ابعاد اعمال قدرت و توسعه عمق استراتژیک، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

❖ فرهنگ

«آنتونی گیدنز»^۱، فرهنگ را مجموعه‌ای از باورها، اعتقادات، رفتارها و شیوه‌های زندگی می‌داند که در تولیدات مختلف نمایان می‌شود (Zohraei, 1389). مطالعات کالین‌گری نشان می‌دهد که فرهنگ بر قدرت، امنیت و دفاع تأثیر عمیقی دارد (Gray, 2006).

یکی از جنبه‌های برجسته فرهنگ امروز تأثیر مد بر پوشش و لباس است. در تاریخ، گروه‌های فعال از مد به‌عنوان ابزاری استراتژیک استفاده کرده‌اند؛ لباس‌هایی مانند داشیکی و مدل موی آفریقایی به نمادهای قدرت و مقاومت تبدیل شدند که نمایانگر تلاش برای مبارزه با بی‌عدالتی نژادی و تجلیل از میراث آفریقایی است (FibreFashion:2024). تلاقی مد و فعالیت سیاسی به‌عنوان ابزاری قدرتمند برای بیان ایدئولوژی‌ها، به چالش کشیدن هنجارها و حمایت از تغییرات اجتماعی عمل کرده است (Padma, 2023). اینجا دو جنبه قابل تفکیک وجود دارد: یکی تأثیر فرهنگ بر رفتار سیاسی و کنش‌های دیپلماتیک و دیگری تأثیر فرهنگ بر جهت‌گیری‌های سیاست خارجی. این دو جنبه در واقع دوروی یک سکه هستند (Naghizadeh, 1999). تحولات اخیر در روابط بین‌الملل نشان‌دهنده اهمیت فرهنگ در دستیابی به اهداف میان دولت‌ها و ملت‌ها است، به‌طوری‌که امروزه اتحادیه‌های فرهنگی در سطح جهانی شکل گرفته‌اند تا زمینه تنازعات و چالش‌های بین‌المللی را کاهش دهند (Kim, 2009).

فرهنگ و قدرت ملی ارتباط تنگاتنگی دارند. هانتینگتون در نظریه «برخورد تمدن‌ها» پیش‌بینی می‌کند که تفاوت‌های فرهنگی می‌توانند به منبع تنش‌های آینده تبدیل شوند. چنان‌که نیز نشان می‌دهد که فرهنگ بر سیاست و قدرت تأثیر مستقیم دارد (Salehabadi, 2020). این ترکیب ابعاد پنهان سیاسی فرهنگ را آشکار می‌سازد. فرهنگ استراتژیک هر کشور، برآمده از جغرافیا، تاریخ و روایت‌های مشترک آن است که هم جهان‌بینی نهادهای امنیتی را شکل می‌دهد و هم پاسخ‌گویی به تهدیدات را هدایت می‌کند (Solosky & Rumer, 2020).

از آنجایی که عمق استراتژیک ارتباط مستقیمی با قدرت ملی دارد و مؤلفه‌های فرهنگی در این زمینه نقش بسزایی ایفا می‌کنند، می‌توان گفت که فرهنگ در ایجاد

و بسط عمق استراتژیک مؤثر است. والراشتاین نیز تأکید می‌کند که «عناصر فرهنگی قدرت به مراتب اثرگذارتر و عمیق‌تر از سایر منابع هستند» (Wallerstein, 1998).

❖ هنر

تعاریف معاصر هنر بر ابعاد متنوعی تأکید دارند، از ویژگی‌های نهادی تا جنبه‌های زیبایی‌شناختی (Adajian, 2022). هنر نه تنها بر تصمیم‌سازی دولتی تأثیر می‌گذارد، بلکه به‌عنوان منبعی کلیدی برای قدرت ملی شناخته می‌شود. دولت‌ها به دلایل مختلف از هنر حمایت می‌کنند (Kovancilar & Kahrman, 2007)، اگرچه پیام‌های هنری گاه نادیده گرفته می‌شوند (Vaughan, 2019).

هنر در حوزه‌هایی چون تفکر انتقادی، زیبایی‌شناسی و صلح‌سازی به سیاست کمک می‌کند، هرچند هنرمندان در عرصه سیاست ممکن است جایگاه هنری خود را حفظ نکنند (Demirel & Altintas, 2012:446). هنر همواره رسانه‌ای قدرتمند برای تفسیر اجتماعی و سیاسی بوده است (Vaughan, 2019). کشورها مانند ایالات متحده از هنر به‌عنوان ابزار دیپلماتیک استفاده می‌کنند (Galustian & Hosseini, 2023). در عصر دیجیتال، رسانه‌ها به ابزارهای تأثیرگذار قدرت تبدیل شده‌اند (Sarkheil, 2019). هالیوود نمونه بارز این تأثیر است که هم در سیاست و هم اقتصاد نفوذ دارد و به‌عنوان ابزار قدرت نرم آمریکا عمل می‌کند (Khalighi Nejad, 2022).

پس از جنگ جهانی دوم، ایالات متحده از فیلم‌های مرتبط با امنیت ملی حمایت کرد که ایدئولوژی نازی را محکوم و تهدید کمونیسم را نشان می‌دادند، ضمن تقویت میهن‌پرستی آمریکایی (Heidbrink & Noel, 2024). همکاری نزدیک وزارت جنگ و هالیوود به تبلیغ ارزش‌های ژئوپلیتیک آمریکا کمک کرد. فیلم اسپیکتر جیمز باند (۲۰۱۵) نمونه‌ای از این نفوذ و استراتژی آن برای جذب و اقناع عمومی حول ارزش‌های آمریکایی است. ششی ثارور وزیر پیشین هند، تأکید کرده که هنر و فرهنگ (مانند سریال «ساس») دارایی‌های استراتژیک مهم‌تری نسبت به قدرت نظامی هستند (Geopolitics at the Movies: 2023). هنر به‌عنوان ابزار قدرت ملی، از طریق ایجاد ارتباطات فرامرزی مبتنی بر دوستی و همگرایی عمل می‌کند، برخلاف سایر اشکال قدرت که ممکن است تهدیدمحور باشند این رویکرد غیردولتی می‌تواند به‌طور مؤثری قدرت ملی را تقویت کند (Zarif, 2024).

❖ حضور در پیمان‌ها و اتحادهای منطقه‌ای^۱

منطقه به‌عنوان یک مفهوم جغرافیایی-سیاسی، بر اساس ویژگی‌های ساختاری (اقلیم، زبان، فرهنگ) و کارکردی (اقتصادی، سیاسی) تعریف می‌شود و زمانی که از نظر سیاسی بارور شود، به منطقه ژئوپلیتیک تبدیل می‌گردد (Hafeznia, 2004:65; 2006:111). عمق استراتژیک به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اهداف ژئوپلیتیک کشورها، با منافع ملی هم‌سو است. درک این منافع مستلزم توجه به شاخص‌های ژئوپلیتیکی، فرهنگی و تاریخی است که با تغییر ائتلاف‌ها متحول می‌شوند (Moteqi, 2018). استفان والت معتقد است دولت‌ها در شرایط نامن، بر اساس ادراک از تهدید (قدرت، جغرافیا و نیت دیگران) اتحاد تشکیل می‌دهند (Seyfi & Poorhasan, 2019:43). کشورها در شرایط پایدار به دنبال روابط اقتصادی هستند؛ اما در بحران‌ها به اتحادهای ژئواستراتژیک گرایش پیدا می‌کنند. این اتحادها مانند مورد بریتانیا، هم‌مزیت استراتژیک ایجاد می‌کنند و هم به‌عنوان حائل امنیتی عمل می‌نمایند و می‌توانند نقش حمایتی در زمان بحران ایفا کنند و در ایجاد عمق استراتژیک، امنیت یک کشور را گسترش دهند (Elefteriu, 2023).

مواردی که تشریح شد، مؤلفه‌های نرم‌افزاری عمق استراتژیک به شمار می‌آیند. در واقع این موارد آن دسته‌ای از مؤلفه‌هایی هستند که یک کشور می‌تواند بدون توسل به قدرت دفاعی و نظامی آن را ایجاد یا تقویت نماید و به گسترش دامنه عمق استراتژیک خود بیفزاید. در ادامه به معرفی مؤلفه‌های سخت‌افزاری خواهیم پرداخت.

۳-۱-۲. مؤلفه‌های سخت‌افزاری

❖ موقعیت جغرافیایی

موقعیت جغرافیایی یک کشور به‌طور مؤثر در افزایش قدرت ملی و جایگاه آن در یک منطقه ژئوپلیتیکی نقش دارد. درک صحیح این جایگاه از سوی سیاست‌گذاران در سطوح ملی و منطقه‌ای اهمیت بسزایی دارد (Hafeznia & Ghaderi Hajjat, 2010: 23). دسترسی به موقعیت جغرافیایی مناسب، یکی از عوامل کلیدی در پیروزی در مسائل استراتژیک و دفاعی محسوب می‌شود (Garrett, 1987: 8). برخی معتقدند که سیاست هر کشور تحت تأثیر جغرافیای آن قرار دارد (Roshandel, 2005). ژول کامبون معتقد است که موقعیت جغرافیایی یک ملت، عامل مشروط کردن سیاست خارجی آن است (Sarabi

1. Regional coalition

and etal, 2023:128). رابطه بین موقعیت جغرافیایی و سیاست خارجی کشورها، به موضوعی کلیدی در مطالعات ژئوپلیتیکی تبدیل شده است (Hafeznia, 2007: 89). عمق استراتژیک با تمرکز بر عامل جغرافیایی، مزیت نظامی قابل توجهی برای کشورها ایجاد می‌کند و توان دفاعی آن‌ها را در برابر تهدیدات همسایگان متخاصم افزایش می‌دهد (Retd, 2015). این مفهوم به‌عنوان اساس امنیت ملی شناخته می‌شود (Chowdhury, 2009). وضعیت مرزی و جغرافیایی تأثیر مستقیمی بر عمق استراتژیک دارد. وسعت اراضی می‌تواند هم مزایای امنیتی ایجاد کند و هم چالش‌های دفاعی به همراه داشته باشد (Hafeznia, 2007:91). مرزهای طولانی اگرچه ممکن است تمرکز نیروهای دفاعی را دشوار سازد؛ اما می‌تواند عقبه استراتژیک قوی‌تری فراهم آورد (Salehabadi, 2020:298).

❖ موقعیت ترانزیتی و گذرگاهی

ترانزیت به معنای عبور، حمل‌ونقل و ترابری است (Afshordi & Nadri, 2020: 12). درآمدهای حاصل از ترانزیت به موقعیت جغرافیایی کشورهای واسط بستگی دارد. ترانزیت بین‌المللی به‌موازات گسترش فناوری‌های بشری، زمینه‌ساز توسعه روابط اقتصادی و تجاری میان کشورها است (Arnold, 2006: 3). کشورهای با موقعیت کریدوری، با فراهم کردن امکانات تردد، موقعیت کنترلی و قوی‌تری نسبت به سایر کشورها پیدا می‌کنند (Hafeznia Interview, 2017).

موقعیت ترانزیتی هم به درآمد ملی کمک می‌کند و هم کنترل استراتژیک کشور را افزایش می‌دهد (Salehabadi, 2020:174). برای بهره‌برداری اقتصادی مؤثر وجود زیرساخت‌های قوی و برنامه‌ریزی دقیق ضروری است (Öztürk & Uzun, 2010:95). سازمان ملل نیز توسعه کریدورهای حمل‌ونقل را برای بهبود تجارت بین‌المللی توصیه می‌کند (Yıldırım Keser, 2015:174). کریدورهای ترانزیتی شامل بنادر، کانال‌ها و مسیرهای ریلی، نقش مهمی در اقتصاد سیاسی بین‌الملل ایفا می‌کنند (Mojtahedzadeh, 2002:284). بهره‌برداری از این ظرفیت‌ها نه تنها اقتصاد را تقویت می‌کند، بلکه امنیت ملی و جایگاه ژئوپلیتیک کشور را ارتقا می‌دهد (Acar et al, 2015:94). توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل و استفاده بهینه از موقعیت جغرافیایی، می‌تواند به ایجاد اتحادهای استراتژیک و بلوک‌های جدید ژئوپلیتیکی منجر شود (Parand, 2013:1) و در نهایت به تقویت عمق استراتژیک کشورها بینجامد.

❖ موقعیت ژئوپلیتیکی^۱

ژئوپلیتیک به‌عنوان یکی از عوامل کلیدی در شکل‌دهی به عمق استراتژیک کشورها عمل می‌کند، چراکه تأثیر عوامل جغرافیایی بر سیاست خارجی و مسائل راهبردی را بررسی می‌نماید (Salehabadi, 2020:172). موقعیت ژئوپلیتیکی که ترکیبی از عوامل جغرافیایی، سیاسی و اقتصادی است، نه‌تنها نقش کشورها در نظام بین‌الملل را تعیین می‌کند (Flint, 2017:64)، بلکه پایه‌ای اساسی برای توسعه عمق استراتژیک محسوب می‌شود. این دانش راهنمای کلیدی برای تنظیم روابط خارجی و تعمیق استراتژیک کشورها است. کشورها برای تقویت قدرت ژئوپلیتیکی و توسعه عمق استراتژیک خود، نیازمند گسترش روابط در ابعاد مختلف هستند (Hafeznia, 2017:196). علائق ژئوپلیتیکی نه‌تنها منافع ملی را تأمین می‌کنند، بلکه با افزایش وزن ژئوپلیتیک (Hafeznia & Romina, 2017:232)، به بسط عمق استراتژیک کشورها کمک می‌نمایند. مطالعات ژئوپلیتیک با تحلیل محیط جغرافیایی و شناسایی محدودیت‌ها و فرصت‌ها، به تعیین استراتژی‌های سیاست خارجی و اولویت‌های اساسی برای تقویت عمق استراتژیک کشورها یاری می‌رساند (Ghalibaf & Pour Mousavi, 2008:55). در این چهارچوب، عمق استراتژیک به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های کلیدی قدرت ژئوپلیتیکی کشورها ظهور می‌یابد.

❖ تسلط بر تنگه‌های استراتژیک^۲

تنگه‌های استراتژیک به دلیل ارزش‌های ژئوپلیتیکی، نظامی و اقتصادی، نقش کلیدی در موازنه قدرت جهانی ایفا می‌کنند (Abbasi et al., 2015:32). قدرت دولت ساحلی مستقیماً بر توانایی بهره‌برداری از این تنگه‌ها در سیاست خارجی تأثیر می‌گذارد. از میان ۲۰۰ مسیر دریایی مهم جهان، تنها تعداد محدودی اهمیت استراتژیک دارند. اهمیت تاریخی تنگه‌ها در سه حوزه تعریف می‌شود: منافع نظامی و برتری جنگی، منافع تجاری و دسترسی به بنادر، تسلط اقتصادی و انحصار استفاده (Khanjha & Pishgahi-Far, 2009:3). موقعیت‌های استراتژیک را مکان‌هایی با تأثیرات جهانی می‌دانند که می‌توانند به‌عنوان مراکز ارتباطی یا نظامی عمل کنند (Hafeznia, 1999: 2). شاخص‌های کلیدی استراتژیک بودن شامل: موقعیت ارتباطی، منابع ارزشمند، نزدیکی به آبراه‌ها و دسترسی به آب‌های آزاد است (Mirzaeitabari, 2014:74). تنگه‌ها به دلیل توانایی کنترل تردها و تأثیرگذاری بر قدرت ملی و استراتژی‌های نظامی، دارای ارزش

1. Geopolitical position
2. Strategic Straits

استراتژیک ویژه‌ای هستند (Mirzaeitabar). این گذرگاه‌ها هم در سیاست خارجی و هم در راهبردهای نظامی کشورهای ساحلی نقش حیاتی بازی می‌کنند.

♦ مناسبات اقتصادی و ژئواکونومیک با کشورهای هم‌جوار

در دوران جنگ سرد، الگوی ژئوپلیتیک ایدئولوژیک غالب بود و کشورها برای حفظ نفوذ، هزینه‌های اقتصادی را می‌پذیرفتند؛ اما پس از جنگ سرد، رویکرد ژئواکونومی با سه تحول اصلی ظهور یافت: ۱. تمرکز قدرت به اقتصاد؛ ۲. توجه بیشتر به منابع اقتصادی؛ ۳. تأثیر تغییرات بازارهای جهانی بر رفتار دولت‌ها (MokhtariHashi, 2018). امروزه رقابت‌های ژئواکونومیک محور اصلی تعارضات جهانی شده‌اند، به طوری که کشورها به جای روش‌های سنتی، از ابزارهای اقتصادی مانند تحریم‌ها و تنظیم بازارها استفاده می‌کنند. نمونه بارز آن تعلیق صادرات گاز روسیه به اروپا طی سال‌های ۲۰۰۶-۲۰۰۸ بود (Keith, 2013).

در دیدگاه معاصر، دیپلماسی اقتصادی ابزاری برای کسب نفوذ جهانی شده است (Matthews & Anicetti, 2024). در پارادایم ژئواکونومیک، نفوذ در بازارها جایگزین حضور نظامی شده و قدرت اقتصادی به عامل اصلی حل مناقشات تبدیل شده است (Safavi, 2021:234). این تحول نشان‌دهنده آن است که در عصر حاضر، منازعات ماهیتی اقتصادی یافته‌اند و دستیابی به قدرت اقتصادی، به‌عنوان عاملی کلیدی در ایجاد و گسترش عمق استراتژیک، از همین رهگذر حاصل می‌شود. چین نمونه بارز بهره‌گیری از دیپلماسی اقتصادی برای تقویت نفوذ جهانی و عمق استراتژیک خود است.

♦ قدرت علمی، تکنولوژیکی و فناوری کشور

تکنولوژی به‌عنوان عاملی کلیدی در قدرت ملی، ابعاد مختلفی مانند اقتصادی، نظامی و سیاسی را تقویت می‌کند (Zarghani, 2009:114). در عصر حاضر، رقابت کشورها از منابع زمینی به بازارهای جهانی تغییر یافته و سیاست‌های تجاری جایگزین سیاست‌های دفاعی شده‌اند (Strange, 1995). انقلاب‌های تکنولوژیک نه تنها بر توسعه، بلکه بر ژئوپلیتیک جهانی نیز تأثیرگذار بوده‌اند (Torreblanca, 2023).

کشورهای دارای برتری تکنولوژیک از چهار طریق نفوذ خود را اعمال می‌کنند:

- ایجاد وابستگی فناورانه (وابستگی اروپا به فناوری آمریکا)؛
- دیپلماسی علمی (تأسیس دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی)؛
- صادرات تکنولوژی نظامی؛
- تسلط بر زیرساخت‌های دیجیتال (پلتفرم‌های گوگل و هوآوی).

این ابزارها به کشورها امکان می‌دهد عمق استراتژیک خود را فراتر از مرزها گسترش دهند. رقابت فناورانه به‌ویژه در حوزه‌هایی مانند 5G، هوش مصنوعی و نانوتکنولوژی مشهود است (Torreblanca, 2023). تکنولوژی با دگرگون کردن محیط بین‌المللی، به بازیگران جدیدی مانند شرکت‌های داده‌پرداز قدرت بخشیده است (Sajadzadeh, 2023). در سال ۲۰۲۳، تقریباً ۱,۰۳۳ میلیارد نفر در جهان از گوشی‌های هوشمند سامسونگ استفاده می‌کنند، که نشان‌دهنده نفوذ بالای این تکنولوژی است (Onyang, 2024). اگرچه تغییرات تکنولوژیک نگرانی‌هایی ایجاد کرده؛ اما همچنان محرک اصلی رشد اقتصادی و نظامی محسوب می‌شوند (AndrewLewis, 2022). تکنولوژی نه تنها «دگرگونی در کنشگری» را تسهیل می‌کند، بلکه «محیط کنش بین‌المللی» را نیز تغییر می‌دهد و قدرت و کنشگری در روابط بین‌المللی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. قدرت تکنولوژیک با ایجاد وابستگی‌های متقابل بین کشورها، می‌تواند امنیت ملی را بدون توسل به سلاح تأمین و عمق استراتژیک را افزایش دهد.

❖ حضور در فضای خارج از جو و تکنولوژی فضایی

فضای بیرونی با ناشناخته‌هایش، محرک توسعه فناوری‌های پیشرفته شده است (Ramazani, 2021; Park, 2014). فناوری فضایی شامل ماهواره‌ها و ایستگاه‌های فضایی، امروزه بخشی حیاتی از امنیت ملی و ثبات بین‌المللی محسوب می‌شود. رقابت قدرت‌های بزرگ برای تسلط بر فضا در حال گسترش است (Dari Vernousfaderani et al., 2022). فضا به‌عنوان عرصه‌ای جدید برای فعالیت‌های بشری مطرح شده و غفلت از آن می‌تواند پیامدهای استراتژیک جدی داشته باشد (Zargar, 2009; Polykalas, 2024). امروز فضای بیرونی به‌عنوان یک صحنه کلیدی برای امنیت ملی و ثبات جهانی شناخته می‌شود. در قرن ۲۱ که به نظر می‌رسد قرن فضا باشد، نظامی‌سازی فضا توسط قدرت‌هایی مانند آمریکا، چین و روسیه شدت گرفته است.

حضور مؤثر در فضا برای کشورهای خواهان عمق استراتژیک یک ضرورت اجتناب‌ناپذیر است. توسعه قابلیت‌های فضایی و ضد فضایی به عاملی کلیدی در معادلات قدرت جهانی تبدیل شده است.

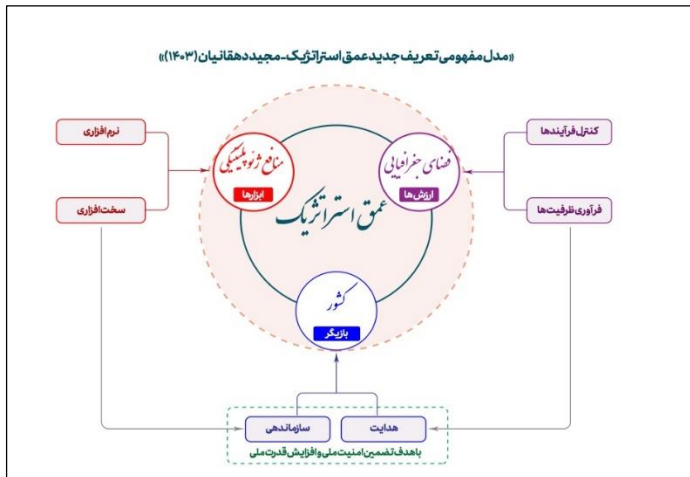
❖ قدرت نظامی و دفاعی کشورها

قدرت نظامی و دفاعی به‌عنوان بخش کلیدی در عمق استراتژیک کشورها، شامل تمامی توانمندی‌های نظامی و دفاعی برای تأمین امنیت ملی و بازدارندگی در برابر تهدیدات است. این مؤلفه شامل نیروی انسانی، تجهیزات نظامی، فناوری‌های پیشرفته و

استراتژی‌های دفاعی است و به کشورها اجازه می‌دهد نفوذ استراتژیک خود را گسترش دهند و تهدیدات را پیش از رسیدن به مرزهای خود مهار کنند. قدرت نظامی و دفاعی ابزاری برای بازدارندگی است و کشورهایی با توانمندی نظامی بالا می‌توانند دشمنان را از حمله منصرف کنند (Schelling, 1996). کشورهای دارای قدرت نظامی بالا می‌توانند مناطق نفوذ خود را گسترش دهند و تهدیدات را قبل از رسیدن به مرزهای خود مهار کنند. این شامل ایجاد پایگاه‌های نظامی در مناطق استراتژیک یا برقراری اتحادهای نظامی با کشورهای هم‌پیمان است (Posen, 1984). از طریق این قابلیت‌ها، کشورها می‌توانند عمق استراتژیک خود را افزایش دهند و تهدیدات را در فواصل دورتر دفع کرده و از امنیت داخلی خود محافظت کنند (Collins, 2009).

۲-۳. تعریف پیشنهادی عمق استراتژیک

در دنیای امروز، مفهوم عمق استراتژیک به یکی از کلیدی‌ترین مباحث در حوزه امنیت ملی و سیاست خارجی تبدیل شده است. با توجه به تحولات سریع و تهدیدات جدید، نیاز به تعریف و کاربرد به‌روز مفهوم عمق استراتژیک احساس می‌شود. این پژوهش با در نظر گرفتن ۱۴ مؤلفه حیاتی (جغرافیایی، اقتصادی، نظامی، انسانی، فرهنگی، تکنولوژیکی) تعریفی جدید ارائه می‌دهد: بنابراین تعریف پیشنهادی نگارنده عبارت است از: «فضای جغرافیایی است که با کنترل فرایندها و فرآوری ظرفیت‌های موجود در آن بقا و امنیت ارزش‌های حیاتی مادی و معنوی یک کشور را تضمین می‌کند».

شکل ۱: مدل مفهومی تعریف جدید عمق استراتژیک

۳-۲-۱. رابطه تعریف پیشنهادی و سیاست خارجی

سیاست خارجی در یک فضای جغرافیایی مشخص اجرا می‌شود و عمق استراتژیک با تأکید بر این فضا، بستر عملکرد سیاست‌گذاران را تعیین می‌کند. این دو مفهوم رابطه متقابلی دارند؛ از یک سو عمق استراتژیک ابزارهای لازم برای اجرای سیاست خارجی شامل کنترل فرایندها و بهره‌برداری از ظرفیت‌ها را فراهم می‌کند و از سوی دیگر سیاست خارجی به تعمیق عمق استراتژیک منجر می‌شود. این تعامل موجب تضمین امنیت ملی، ایجاد فضای مانور و افزایش قدرت عمل در عرصه بین‌المللی می‌گردد. هرچه عمق استراتژیک گسترده‌تر باشد، توانایی کشور در پیشبرد اهداف سیاست خارجی بیشتر خواهد بود.

۴. داده‌های آماری

این تحقیق با هدف طراحی الگویی برای سنجش عمق استراتژیک ایران در غرب آسیا انجام شد. داده‌ها از طریق نظرسنجی از ۳۳ استاد دانشگاه در رشته‌های جغرافیای سیاسی، روابط بین‌الملل، علوم سیاسی و امنیت ملی جمع‌آوری گردید. پرسش‌نامه پژوهش با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۷۸، از روایی آماری مطلوبی برخوردار است.

جدول ۳: توزیع فراوانی رده سنی و جنس هیئت‌علمی

متغیر	تعداد	درصد
رده سنی	۲	۶/۱
	۱۵	۴۵/۵
	۱۱	۳۳/۳
	۵	۱۵/۱
جنس	۲۶	۷۸/۸
	۷	۲۱/۲

منبع: نگارنده

جدول ۴: توزیع فراوانی رتبه علمی و سابقه اجرایی اساتید

متغیر	رتبه علمی	تعداد	درصد
رتبه علمی	مربی	۲	۶/۱
	استادیار	۲۱	۶۳/۶

متغیر	رتبه علمی	تعداد	درصد
سابقه اجرایی	دانشیار	۸	۲۴/۲
	استاد	۲	۶/۱
	۵-۷ سال	۷	۲۱/۲
	۷-۱۵ سال	۱۵	۴۵/۵
	بیشتر از ۱۵ سال	۱۱	۳۳/۳

منبع: نگارنده

جدول ۵: میانگین نمره تأثیر مؤلفه‌های مورد بررسی در عمق استراتژیک کشورها از نظر اعضای هیئت علمی به ترتیب اهمیت (از ۵)

P-value	حداکثر	حداقل	انحراف معیار	میانگین	مؤلفه
<۰/۰۰۱	۵	۲	۱/۲۵	۴	مناسبات اقتصادی و ظرفیت‌های ژئواکونومیک
	۵	۲	۱/۱۶	۳/۹۷	قدرت نظامی و دفاعی
	۵	۲	۱/۰۶	۳/۹۴	قدرت علمی و فناوریانه
	۵	۲	۱/۳۸	۳/۷۳	حضور در فضا و تکنولوژی فضایی و ماهواره‌ای
	۵	۲	۱/۲۳	۳/۵۲	مذهب و ایدئولوژی
	۵	۲	۰/۹۷	۳/۴۸	موقعیت ژئوپلیتیکی
	۵	۲	۱/۰۰۳	۳/۴۵	موقعیت ترانزیتی
	۵	۱	۱/۰۸	۳/۳۶	حضور در پیمان‌ها، اتحادها و ائتلاف‌های منطقه‌ای و جهانی
	۵	۲	۰/۹۲	۳/۳۳	موقعیت جغرافیایی
	۵	۱	۱/۲۰	۳/۲۴	تسلط بر تنگه‌های استراتژیک

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر	P-value
هنر و ظرفیت‌های هنری	۳	۱/۰۳	۱	۵	
گفتمان‌های جهان‌شمول	۲/۹۱	۱/۳۳	۱	۵	
فرهنگ و ظرفیت‌های فرهنگی	۲/۹۱	۱/۱۰	۱	۵	
زبان	۲	۱	۱	۴	

آزمون آنالیز واریانس با تکرار مشاهدات، نشان داد که میانگین نمره تأثیر مؤلفه‌های گوناگون مذکور در جدول شماره ۸ عمق استراتژیک ایران در منطقه غرب آسیا و شرق مدیترانه از نظر اعضای هیئت‌علمی با یکدیگر تفاوت معنادار داشت ($P < ۰/۰۰۱$). همان‌گونه که در جدول مشخص است بیشترین میزان تأثیر در عمق استراتژیک ایران بر غرب آسیا و شرق مدیترانه مربوط به مؤلفه‌های ظرفیت‌های ژئواکونومیک و مناسبات اقتصادی (۴)، قدرت نظامی و دفاعی (۳/۹۷)، قدرت علمی و فناوریانه (۳/۹۴) بوده و کمترین میزان تأثیر مربوط به مؤلفه‌های زبان (۲)، فرهنگ و ظرفیت‌های فرهنگی (۲/۹۱) و گفتمان‌های جهان‌شمول (۲/۹۱) بود.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر نشان می‌دهد سه مؤلفه اصلی در تقویت عمق استراتژیک ایران در غرب آسیا عبارتند از: روابط اقتصادی، توانمندی‌های نظامی-دفاعی و قدرت علمی. در مقابل، مؤلفه‌های گفتمان جهان‌شمول و زبان کمترین تأثیر را داشته‌اند.

یافته‌ها بیانگر آن است که در شرایط کنونی، عوامل ژئواکونومیک، قدرت نظامی و پیشرفت‌های علمی-فناورانه نقشی حیاتی در تعمیق نفوذ استراتژیک ایران ایفا می‌کنند. هرچند کاهش تأثیر مؤلفه‌های فرهنگی ممکن است با ماهیت سیاست خارجی ایران مبتنی بر گفتمان انقلاب اسلامی در تعارض به نظر رسد؛ اما این به معنای بی‌اهمیتی این عوامل نیست.

ایران می‌تواند با بهره‌گیری هوشمندانه از ظرفیت‌های فرهنگی و مذهبی خود در میان کشورهای مسلمان منطقه، همراه با تقویت زیرساخت‌های اقتصادی و علمی، به توسعه نفوذ استراتژیک خود ادامه دهد. نکته کلیدی، ترکیب مؤثر ابزارهای نوین قدرت

اقتصادی و فناورانه) با مزیت‌های فرهنگی و ایدئولوژیک است. در نهایت، تلفیق هوشمندانه قدرت سخت و نرم در چهارچوب ارزش‌های انقلاب اسلامی، راهبرد جامعی برای گسترش نفوذ منطقه‌ای ایران و تحقق اهداف ملی فراهم می‌آورد.

تحلیل یافته‌ها نشان می‌دهد که درک عمق استراتژیک دیگر تنها وابسته به قدرت نظامی نیست، بلکه ترکیبی از قدرت علمی، موقعیت جغرافیایی، اقتصاد، دیپلماسی فرهنگی و تسلط بر زیرساخت‌های کلیدی است. این پژوهش تأیید می‌کند که کشورهایی با توانمندی علمی بالا، موقعیت جغرافیایی استراتژیک و اقتصاد قدرتمند، در ایجاد عمق استراتژیک موفق‌تر خواهند بود. همچنین، کاهش اهمیت مؤلفه‌های سنتی مانند گفتمان و غیره نشان می‌دهد که کشورها باید راهبردهای خود را بر اساس الزامات جدید نظام بین‌الملل تنظیم کنند. در نهایت، ترکیب عوامل سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، استراتژی‌های جامع‌تری برای کشورها فراهم می‌کند تا بتوانند دامنه نفوذ خود را در سطح بین‌المللی گسترش دهند.

در نهایت می‌توان گفت؛ سیاست خارجی ایران باید تعادل دقیقی بین اصول انقلابی و واقع‌گرایی استراتژیک برقرار کند. این بدان معناست که اگرچه ارزش‌های اسلامی و حمایت از جنبش‌های مقاومت باید حفظ شوند؛ اما اولویت‌بندی بر اساس منافع ملی و قدرت‌سنجی منطقه‌ای اجتناب‌ناپذیر است. به‌طور خلاصه، موفقیت ایران در غرب آسیا منوط به ترکیب هوشمندانه قدرت سخت، نرم و هوشمند در چهارچوب یک راهبرد پویا و انطباق‌پذیر است.

فهرست منابع

- احمدی‌پور، زهرا؛ لشگری تفرشی، احسان (۱۳۸۹). *چالش‌های ژئوپلیتیکی ایران در بهره‌برداری از منافع خود در خزر*. مطالعات اوراسیای مرکزی، ۳(۶).
- افشردی، محمد حسین؛ نادری، سعید (۱۳۹۹). *شناخت علمی‌ترین الزامات افزایش بازدارندگی با استفاده از مدیریت ترانزیت انرژی فسیلی در یک منطقه*. فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، ۱۸ (۸۰)، ۵-۲۲.
- افشردی، اصغر (۱۳۸۷). *قدرت نرم، تهران، پژوهشکده مطالعات و تحقیقات بسیج و دانشگاه امام صادق (ع)*.
- التیامی نیا، رضا؛ تقوایی نیا، علی (۱۳۹۵). *تبیین نقش و جایگاه قدرت نرم در تحقق اهداف سیاست داخلی و خارجی*. فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، ۳، ۱۶۷-۱۹۶.
- ایوبی، حجت‌الله (۱۳۸۰). *مؤلفه‌های گفتمان سیاسی انقلاب اسلامی*. اندیشه انقلاب اسلامی، (پیش شماره ۱).
- باقری، محسن؛ امید، علی؛ یزدانی، عنایت‌الله (۱۴۰۰). *تأثیر محور مقاومت بر عمق استراتژیک جمهوری اسلامی ایران*. فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام، ۱۰(۲).
- بدیعی ازندهای، مرجان؛ گل فشان، عاطفه (۱۳۹۱). *نقش سیاست و قدرت بر تأثیر زبان فارسی در هویت ملی مردم جمهوری تاجیکستان*. پژوهشنامه خراسان بزرگ، ۳(۶).
- پورحسن، ناصر (۱۳۹۶). *تکوین عمق راهبردی هوشمند جمهوری اسلامی ایران در خاورمیانه*. علوم سیاسی، ۷۵-۱۰۲.
- دری ورنوسفادزانی، مریم؛ سنایی، اردشیر؛ سلطانی، علیرضا، کابک، خبیری (۱۴۰۱). *نقش فضا در رقابت‌های بین‌المللی قدرت‌های بزرگ*. پژوهشنامه ایرانی سیاست بین‌الملل، ۱۰(۲)، ۷۹-۹۹.
- دولت‌آبادی، سیدمحمودرضا شمس، جلیلود، محمدرضا (۱۳۹۴). *تحلیل دینامیکی علل وقوع جنگ‌های آینده با استفاده از رویکرد پویایی‌شناسی سیستم*. فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، ۵۹(۵)، ۴۹-۷۱.
- رشید، غلامعلی؛ پوردستان، احمدرضا؛ رضایی، محسن (۱۴۰۰). *عوامل و ویژگی‌های نسل چهارم جنگ‌های مؤثر بر صحنه جنگ آینده*. فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، ۱۹ (۸۳)، ۱۵۹-۱۸۴.
- رضایی ارجرودی، عبدالرضا؛ تسبیحی، آمنه؛ شهنی دزفولیان، رضا (۱۳۹۵). *بررسی نقش ترانزیت حمل‌ونقل دریایی بر رشد اقتصادی بخش حمل‌ونقل کشور*. هجدهمین همایش صنایع دریایی. جزیره کیش: انجمن مهندسی دریایی ایران.

- روشندل، جلیل (۱۳۸۴). *امنیت ملی و نظام بین‌المللی*. تهران: سمت.
- زرگر، افشین (۱۳۸۹). *فضا و امنیت ملی؛ پیشرفت‌های فضایی ایران تقویت‌کننده امنیت ملی*. فصلنامه سیاست خارجی، ۲۴ (۳)، ۶۷۷-۷۰۹.
- زهرای، محمدعلی (۱۳۸۹). *بررسی مفهوم فرهنگ*. رسالت، ۲۵ (۷).
- سجادپور، سید محمد کاظم (۱۴۰۲). *دگرگونی ماهیت قدرت با تکنولوژی*. بازیابی شده از <https://www.irdiplomacy.ir/fa/news/2019617>
- سلطانی، علی اصغر (۱۳۸۴). *قدرت، گفتمان و زبان، سازوکارهای جریان قدرت در جمهوری اسلامی ایران*. تهران: نشر نی.
- شاکری، سیدرضا (۱۳۹۸). *کارکردهای ارتباطی زبان در رهبری سیاسی امام خمینی (ره) و ابعاد انسانی و معنوی آن*. پژوهشنامه متین، ۲۱ (۸۳)، ۲۳-۳۹.
- صالح آبادی، ریحانه (۱۳۹۹). *بهبودسازی مدل سنجش قدرت ملی کشورها*. [رساله دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس].
- صباغیان، علی (۱۳۸۶). *دیپلماسی چیست؟ بازیابی شده از* <https://www.hamshahronline.ir/news/28738>
- صفوی، سید یحیی (۱۴۰۰). *ژئوپلیتیک و ژئواستراتژی جهان اسلام*. تهران: انتشارات سمت.
- ظریف، محمدجواد (۱۴۰۲). *نشست رونمایی از کتاب از تهران تا هالیوود*. بازیابی شده از <https://www.jamaran.news>
- عباسی، ابراهیم؛ طالبی، صغری؛ نجات، سید علی (۱۳۹۴). *اهمیت استراتژیکی تنگه هرمز در مقایسه با تنگه‌های بین‌المللی جهان*. پژوهش‌های سیاسی، ۵ (۱۳)، ۸-۲۳.
- قالیباف، محمدباقر؛ پورموسوی، سیدموسی (۱۳۸۷). *ژئوپلیتیک و سیاست خارجی*. پژوهش‌های جغرافیایی، (۶۶).
- کاظمی، مجتبی (۱۳۹۱). *استراتژی دفاع در عمق بر اساس فرهنگ دفاعی جمهوری اسلامی ایران بر بستر اندیشه و نظر حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)*. همایش ملی تبیین اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی).
- کمال آرا، سید محمود (۱۴۰۰). *پرستیژ و اعتبار ملی با پشتیبانی عناصر قدرت و ایدئولوژی*. بازیابی شده از <https://snn.ir/fa/news/969709>
- خالقی نژاد، مریم (۲۰۲۲). *سیاست هالیوود*. بازیابی شده از <https://ascenter.ir/wp-content/uploads/2022/11>
- گالستیان، آندره؛ حسینی، زهرا (۲۰۲۳). *هنر دیپلماسی و دیپلماسی هنری و آثار اقتصادی آن بر کشورها*. بازیابی شده از <https://jahanesanat.ir/?p=425475>
- مبینی دهرودی، علی (۱۳۹۹). *الگوی راهبردی نظام نوآوری فناورانه دفاعی در جنگ ترکیبی*. فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، ۱۸ (۸۰)، ۲۳-۵۶.

- متقی، ابراهیم (۱۳۸۷). *قدرت هوشمند و استراتژی تغییر چهره آمریکا در دوران اوباما*. مطالعات بسیج، (چهارم).
- متقی، ابراهیم (۱۴۰۰). *همبستگی‌های منافع ملی و ایدئولوژی در سیاست خارجی*. بازیابی شده از <https://khl.ink/f/40210>
- میرزایی تبار، میثم (۱۳۹۳). *تنگه هرمز و نقش استراتژیک آن در گذر تاریخ*. مطالعات خلیج فارس، (۱).
- نقیب‌زاده، احمد (۱۳۷۸). *تأثیر فرهنگ ملی بر سیاست خارجی، مورد جمهوری اسلامی ایران*. مجله سیاست خارجی، ۱۳ (۳).
- نوری، محمد؛ معتمدیان، عزت‌الله (۱۳۹۸). *فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک*، سال هفدهم، (۷۶)، ۷۹-۹۶.

References

- Andrew Lewis(2022)Technology and Power. Access to <https://www.csis.org/analysis/technology-and-power>.
- Acar, A. Z.; Bentyn, Z.; Kocaoglu, B. (2015). Turkey as a Regional Logistic Hub in Promotion of Reviving Ancient Silk Route between Europe and Asia. *Journal of Management Marketing and Logistics*, 2(2), 94–94.
- Adajian, Thomas, The Definition of Art, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2022 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/spr2022/entries/art-definition/>.
- Arnold, J. (2006). Best Practices in Management of International TradeCorridorsTRANSPORT PAPERS, THE WORLD BANK GROUP.
- Art "Merriam-Websters Dictionary(2019). Archived from the original on 30 August 2019. Retrieved 25 December 2015.
- Cropsey, Seth (2014) Strategic Depth & Israel's Maritime Strategy
- David M; Simons, Gary F.; Fennig, Charles D., eds. (2024). *Ethnologue: Languages of the World* (27th ed.). Dallas, Texas: SIL International.
- Demirel Irfan, Nihan& Altintasb, Osman (2012)Relationship between art and politics, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 51 (2012) 444 – 448
- Eleferiu,Gabriel (2023), Why alliances matter, Access to <https://www.geostrategy.org.uk/research/why-alliances-matter>
- EUGENE RUMER, RICHARD SOKOLSKY(2020) Etched in Stone: Russian Strategic Culture and the Future of Transatlantic Security. access to <https://carnegieendowment.org/2020/09/08/etched-in-stone-russian-strategic-culture-and-future-of-transatlantic-security-pub-82657>
- Fibre2Fashion(2024) Cultural Integrity in Fashion: Embracing Heritage and Sustainability in Design, <https://www.linkedin.com/pulse/cultural-integrity-fashion-embracing-heritage-sustainability-hdbvf/>
- Francis Onyang(2024)Samsung Sales Statistics – Market Share, Users & Revenue (2024) <https://tridenstechnology.com/samsung-sales-statistics>
- Geopolitics at the movies From The Great Dictator to Barbie(2023)acces to <https://www.geopoliticaldispatch.com/p/geopolitics-at-the-movies>
- Gray, Colin S. (1999); *Modern Strategy*, New York: Oxford University Press
- Gray,Colin S (2006). *Out of the Wilderness: Prime-time for Strategic Culture*, Advanced Strategic Planning and Analysis Support Contract with the National Institute for Public Policy, United States: National Institute for Public Policy
- GRipley,Charles (2017)Discourse in Foreign
- Hafeznia M.R. (2017). *Principles and concept of Geopolitics*. Iran, Mashhad: Papoli Publications. [In Persian]
- Hafeznia, M. R. (2014). *Principles and Concepts of Geopolitics*, Mashhad, Papoli Publications, ISBN: 978-600-6026-73-2. [In Persian]
- Halliday, F. (2005), *the Middle East in International Relations; Power, Politics and Ideology*, Cambridge: Cambridge University Pres

- https://www.researchgate.net/publication/260793117_Discourse_Ideology_and_Heritage_Language_Socialization_Micro_and_Macro_Perspectives
- Jean Bethke Elshtain, (2004) "Military Intervention and Justice as Equal Regard," in Religion and Security; The New Nexus in International Relations, ed. Robert Seiple and Dennis Hoover (New York: Rowman & Littlefield, 2004).
- Juliana M Zanotto(2020) The role of discourses in enacting neoliberal urbanism: Understanding the relationship between ideology and discourse in planning•Planning Theory 2020, Vol. 19(1) 104–126
- Kaya,Karen(2020) A Look Back and Forward at Turkey's "Strategic Depth" Foreign Policy Doctrine, FOREIGN MILITARY STUDIES OFFICE.
- Kim, Jiyul (2009) CULTURAL DIMENSIONS OF STRATEGY AND POLICY,<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/>
- KovancÖlar, B. ve Kahriman H. (2007), Devlet-Sanat ölükiisi: Sanat Desteklerinin DayandÖ:Ö Argümanlar, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 44, 21-33
- Lino HEIDBRINK and Marion noel (2024)Hollywood, the epitome of the United States' global power. <https://classe-internationale.com/2024/02/24/hollywood-the-epitome-of-the-united-states-global-power/>
- Lucius,Casey(2012)Religion and the National Security Strategy,Journal of Church and State, Volume 55, Issue 1, Winter 2013, Pages 50–70,
- Mackubin Thomas Owens, "Strategy and the Strategic Way of Thinking," citing Clausewitz, On War, 134–39
- Martin Guardado(2018) Discourse, Ideology and Heritage Language Socialization,University of Alberta, Canad.
- Matthews, R., & Anicetti, J. (2024). The role of defence countertrade in Chinese geoeconomic diplomacy. Journal of Strategic Studies, 1–31. <https://doi.org/10.1080/01402390.2024.2327842>.
- Mezhuyev, vadim(2015) National Interest as a Cultural Issue, acces to <https://eng.globalaffairs.ru/articles/national-interest-as-a-cultural-issue/>
- MokhtariHashi, H. (2018). Explaining the Concept of Geoeconomics and Recommendations for Iran. Geopolitics Quarterly, 14(50), 56-82
- Mrs.B.PADMA (2023) The Role of Fashion in Social Movement and Political Activism. <https://www.linkedin.com/pulse/role-fashion-social-movement-political-activism-b-sc-cdf-npxrc/>
- Öztürk, N. & U. Meral (2010), "Bölgesel Kalkınma Dinamikleri: Bölgesel Dengesizliklerin Ortaya Çıkmasında Rol Oynayan İktisadi Etmenler", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 11(2), 91-110
- Parand, F. (2013). The role of foreign transit in the development of Iran's trade relations with Central Asian countries, opportunities and challenges. Business Reviews, 11 (60), 72-86. [In Persian]
- Park, J. (2014). Space Technology Development: Effects on National Security and International Stability. The Asan Institute for Policy Studies. At: <http://en.asaninst.org/wp-content/themes/twentythirteen/action/dl.php?id=29019>

- Paul Coyer(2023)Why Religion Matters in Central and Eastern Europe, access to <https://nationalinterest.org/feature/why-religion-matters-central-and-eastern-europe-206448>. Policy<<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.411>
- Polykalas, Athanassios Staveris(2024)The Perils of Ignoring Space Technologies in National Security and Defense. Accsec to <https://www.linkedin.com/pulse/perils-ignoring-space-technologies-national-security-athanassios-qz2if/>
- Retter, Lucia and Frinking, Erik J, Hoorens, Stijn and Lynch Alice, Fook Nederveen, William D. Phillips(2020) Relationships between the economy and national security Analysis and considerations for economic security policy in the Netherlands, available in:https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR4287.html
- Sarkheil B. (2019) Media and discursive power with Emphasis on the Islamic Revolution. URL: <http://priw.ir/article-1-1096-fa.html>
- Shohamy, Elana (2006). Language Policy. New York: Routledge.
- Warschauer, Mark (2007). "Language, Identity, and the Internet".In B.Kolk
- Terzi, S. (2008), 12 Eylül 1980 Sonrasõ Sanat-Siyaset öliükisi ve Plastik Sanatlara Etkisi, Yayõnlanmamõú Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi E-itim Bilimleri Enstitüsü, øzmir.
- Torreblanca, José Ignacio(2022),Technology,Great powers have realised that access to new technologies can be critical to their sovereignty. Yet, while the US and China fully embrace geo-tech diplomacy, the EU is only beginning to learn to speak the language of technological power.Access to <https://ecfr.eu/special/power-atlas/technology./>
- Vaughan, Damilola Ayo (2019) Between art and politics,Posted 21 Feb 2019,<https://artuk.org/discover/stories/between-art-and-politics>
- Wallerstein I. (2011). The Modern World-System IV: Centrist Liberalism Triumphant. Berkeley: University of California Press.
- Wallerstein, Emanuel (1998); Politic and Culture in the World Transitive System, translated by Pirouz Izadi, Ney Publication [in Persian]
- Weidokal,Michael(2018) The Importance of Strategic Depth? Acces to: <https://www.linkedin.com/pulse/importance-strategic-depth-michael-weidokal/>
- Yıldırım Keser, H. (2015). Importance of Transport Corridors in Regional Development: The Case of TRACECA. *Sosyoekonomi*, 23(24), 163-182. <https://doi.org/10.17233/se.96735>